

Сердюк Павло Павлович

УДК: 343.542.1

**Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення,
виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ
наси́льства і жорстокості**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Запорізькому державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Денисова Тетяна Андріївна,
Гуманітарний університет (Запорізький
інститут державного та муніципального
управління), декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Костенко Олександр Миколайович,
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
завідувач відділом проблем
кримінального права та судоустрою

кандидат юридичних наук, доцент
Петров Володимир Васильович,
Київський університет ринкових відносин та
підприємництва, завідувач кафедри
правознавства

Провідна установа: Національна академія внутрішніх справ України,
кафедра теорії кримінального права (м. Київ).

Захист відбудеться 22 січня 2005 року о 10.00. годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії (65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2).

Автореферат розісланий 10 грудня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Зважаючи на все більш зростаючу інформатизацію сучасного суспільства, у тому числі й українського, розширення меж мас-медіа, інформаційний вплив на соціально-психологічне здоров'я суспільства має суттєве значення. Інтелектуальний, емоційно-вольовий стан особи є реальним чинником моделі розвитку суспільства. Фактично, культурно-мотиваційна, ціннісно-орієнтаційна складові суспільної свідомості будують програму, за якою функціонує суспільство, в них закладені тенденції його розвитку. Вільний обіг інформації різноманітними каналами створює реальність, в якій людина може швидко без особливих зусиль споживати навчаючу інформацію.

Досі не відбулося глибокого вивчення причин потягу людини до споглядання жорстокого, брутального, самозвеличеного ставлення однієї людини до іншої, водночас жорстокого і цікавого. Людину створює те, що в неї закладено. Високий рівень довіри людей до засобів масової інформації (далі – ЗМІ), кіно-, відеофільмів, публікацій, усіляких публічних виступів, проповідей, закликів тощо, як свідчать ґрунтовні психологічні дослідження, може серйозно вражати психоемоційну систему соціуму, піддаючи її змінюваному впливові, який часто є відверто шкідливим, руйнівним у соціальному сенсі. Важливо щоб кримінальне право стало на заваді найбільш інтенсивного небезпечного впливу на суспільство. З 1986 року відповідна норма була передбачена в КК України (далі – КК), однак вона виявилася вкрай неефективною. Практично необхідна норма не працює і понині, не зважаючи на те, що підстави для її функціонування зустрічаються нерідко. Коли на початку 1990-х років у Німеччині постало питання з'ясування причин неефективності дії такої норми (в Німеччині кримінальних справ за цією нормою до 1991р. розглядалось, принаймні, більше десятка на рік), була створена спеціальна комісія, яка працювала більше року над цією проблемою. Цей приклад показує, якого великого значення надається цьому питанню. У ході дослідження ми переконалися, що кримінальне право не може стояти осторонь зазначених проблем. А тому особлива наша увага була прикута до з'ясування причин того, чому така норма „не працює” в Україні.

Відповідна норма (ст. 300) передбачена в розділі XII КК. Однак, розгляд проблем її застосування, а також відповідних норм у кримінальному праві інших країн, у тому числі в контексті супутніх їй проблем, вже здійснювався на теренах кримінально-правової та кримінологічної науки.

В теорії кримінального права та кримінології цьому питанню приділяли увагу українські і російські вчені, зокрема, Ю.М. Антонян, О.Ф. Бантишев, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, Р.С. Джинджолія, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, Р. Кадіров, В.С. Ковальський, О.М. Костенко, Г.М. Міньковський, В.О. Навроцький, О.П. Рябчинська, В.М. Смітєнко, А.П. Тузов, В.О. Туляков, І.К. Туркевич, К.Г. Фетисенко, С.П. Щерба, С.С. Яценко та ін.

У якості теоретичного підґрунтя в роботі були також використані результати досліджень таких українських вчених: Ю.В. Баулін, А.Б. Блага, І.В.

Богатирьов, А.М. Бойко, П.А. Воробей, В.О. Глушков, В.В. Голіна, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, М.Й. Коржанський, М.І. Мельник, В.А. Мисливий, П.П. Михайленко, А.А. Музика, В.І. Осадчий, В.В. Петров, В.П. Тихий, В.М. Трубніков, М.І. Хавронюк, Н.С. Юзікова та ін.

Дослідження вказаних авторів мають дуже важливе значення, адже було б важко робити висновки без значного вкладу зазначених науковців у дослідження цієї проблеми. Однак, як вбачається, не були достатньо вивчені причини неефективності цієї норми (ст. 211¹ КК 1960 р., ст. 300 КК 2001р.). У дослідженні пропонуються конкретні заходи, які, вважаємо, зможуть „реанімувати” цю важливу норму.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зазначена тема входить до плану координації наукових досліджень з проблем кримінології на 2003 рік, що затверджений Координаційним бюро з проблем кримінології Академії правових наук України. Дисертаційна робота виконана згідно з планами наукового дослідження „Протидія злочинам, що посягають на громадську моральність” кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького державного університету, а також узгоджується з напрямками науково-дослідної роботи Запорізького державного університету.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження було визначення причин неефективної дії ст. 300 КК та з'ясування шляхів їх подолання; визначення причин і умов, які сприяють вчиненню дій, вказаних у ст. 300 КК, та основних напрямків профілактичної діяльності щодо них.

Відповідно до мети були поставлені такі задачі:

- визначити фактори криміналізації зазначених дій і дати їм об'єктивну оцінку; з'ясувати рівень суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 300 КК та врахувати „силу” соціально-економічних та соціально-психологічних чинників для обґрунтування необхідності криміналізації цих дій;
- визначити типові причини та умови вчинення досліджуваного злочину;
- з'ясувати безпосередній об'єкт та зміст предмету злочину, передбаченого ст. 300 КК;
- визначити особливості об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину;
- вирішити питання щодо делінквентності спеціальної відповідальної особи у тому разі, коли визначити конкретну особу, яка поширила інформацію, неможливо або коли таке поширення знаходиться в причинному зв'язку з діями усіх працівників підприємства, установи, організації;
- дослідити особливості суб'єктивної сторони складу цього злочину і знайти конкретні шляхи вирішення проблем, пов'язаних з її встановленням;
- визначити об'єкт профілактичного впливу щодо дій, передбачених ст. 300 КК;
- з'ясувати шляхи ефективного впливу на об'єкт профілактики цього злочину.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з ефективністю дії ст. 300 КК, необхідністю криміналізації зазначених в ній дій, кримінальною відповідальністю за вчинення злочину, передбаченого цією нормою.

Предметом дослідження є норма, передбачена ст. 300 КК, що встановлює відповідальність за ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості та практика її застосування, причини та умови вчинення цього злочину.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання. В ході дослідження були використані такі методи: догматичний метод, заснований на використанні законів формальної логіки, – для пізнання об'єкту дослідження, для пізнання емпіричної бази і побудови понятійних конструкцій. Цей метод пронизує усі положення дослідження; історико-правовий метод – використовувався для дослідження закономірностей та тенденцій розвитку кримінального законодавства щодо захисту морального здоров'я суспільства; метод системного аналізу, використовувався при дослідженні об'єкта із врахуванням структурно-функціональних закономірностей взаємодії елементів, що набувають у системі певної якості; метод порівняльного правознавства використовувався для виявлення особливостей функціонування кримінально-правового матеріалу в праві зарубіжних країн щодо захисту морального здоров'я суспільства та використання пізнаних закономірностей як емпіричного матеріалу; статистичний метод використовувався для з'ясування соціальних закономірностей та для вимірювання соціально релевантних рішень для подальшого вдосконалення законодавства.

Як емпіричний матеріал використовувалися також роботи соціологів, психологів, філософів, криміналістів та кримінологів, в яких зосереджено досвід і результати пізнання соціально-правових закономірностей, а також статистичні дані, результати анкетування 225 респондентів (110 працівників правозастосовчих органів у Запорізькій області), результати вивчення архівних матеріалів судів міст Запоріжжя, Луганська, Харкова і матеріалів справ, в яких було відмовлено у порушенні кримінальної справи за ст. ст. 300, 301 КК.

Наукова новизна одержаних результатів. У дослідженні вперше сформульовано нову концепцію щодо змісту, сутності пропаганди насильства і жорстокості та протидії їй. У дисертації також отримали подальший розвиток дослідження у цій сфері. До найбільш важливих положень, висновків та пропозицій, що відображені у цьому дисертаційному дослідженні слід віднести:

– вперше в Україні було зроблено висновок про те, що об'єктом злочину, передбаченого ст. 300 КК, є суспільні відносини, що існують з приводу охорони соціально-психологічного (морального) здоров'я населення, як душевно-культурного феномену, який проявляється у сповідуванні суспільно бажаних соціальних зв'язків між суб'єктами суспільних відносин, тобто таких, які „створюють” суб'єкта цих відносин, – а не мораль, моральність, моральні засади, принципи, громадська моральність, моральні принципи,

моральні відносини, оскільки вони є специфічним засобом соціального регулювання суспільних відносин;

- запропонована нова редакція ст. 300 КК, в якій вдосконалено термінологію (усунено тавтологію та виключено термін, що надає предмету цього злочину зайвих „містичних” якостей), подані формальні критерії визначення поняття творів, кіно-, відеопродукції, які пропагують насильство і жорстокість, та встановлені виключення, що зараджують розширенню меж кримінально-правової репресії, усунено зайве дублювання щодо захисту фізичного і психічного здоров'я особи, а також непослідовність стосовно диференціації кримінальної відповідальності за вчинення зазначеного злочину;

- вперше розвинуто положення, що кримінологічно-профілактична складова причини існування складу злочину, передбаченого ст. 300 КК, є такою, що має емпіричне обґрунтування, а тому їй треба надати перевагу;

- дістало подальшого розвитку положення, що суспільна небезпечність розповсюдження творів, кіно- чи відеопродукції, які пропагують насильство і жорстокість, обумовлюється тим, що воно може служити детермінантою насильницьких злочинів;

- зроблено висновок, що, зважаючи на роль, значення і перспективу в суспільному поступу такого фактору насильницької злочинності, як пропаганда насильства і жорстокості, слід вважати обґрунтованою криміналізацію дій, зазначених в ст. 300 КК, з огляду на їхню істотну суспільну шкідливість. Питання щодо високого рівня суспільної небезпеки розповсюдження таких творів серед дорослих членів суспільства залишається відкритим;

- обґрунтовано твердження, що одними з найважливіших причин незастосування ст. 300 КК є відсутність формалізованих критеріїв, за якими б визначались твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, організаційно-матеріальні та соціально-психологічні чинники. Запропоновано компромісний підхід до вирішення цієї проблеми. Аргументується необхідність проведення роз'яснювальної роботи серед підприємців, які демонструють і (або) розповсюджують кіно-, відеопродукцію;

- вперше в Україні пропонується інституалізація у норму, передбачену ст. 300 КК, відповідальності спеціального суб'єкта. Обґрунтовується, що суб'єктом цього злочину може бути фізична, осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, навіть у тому разі, коли вона розповсюджує такі твори серед неповнолітніх;

- зроблено висновок, що найбільш ефективна нейтралізація умов вчинення цього злочину можлива, якщо застосовувати альтернативу зазначеним потребам, що наповнюють їхній зміст.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретична і практична значущість одержаних автором результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– галузі науково-дослідної діяльності – в якості підґрунтя для подальших наукових досліджень цієї та інших важливих проблем кримінології, кримінального права;

– правотворчості – отримані результати можуть бути покладені в основу вдосконалення чинного законодавства щодо протидії пропаганді насильства і жорстокості, як дієвого чинника, що сприяє зростанню насильницьких злочинів, а також негативно впливає на соціально-психологічне здоров'я населення. Вони можуть бути використані для побудови і реалізації кримінологічної політики держави щодо профілактики зростаючих насильницьких злочинів та сприяння утвердження злагоди між членами суспільства;

– правозастосуванні – удосконалення практики застосування правозастосовними органами України ст. 300 КК України, досягнення одноманітності щодо розуміння її змісту;

– профілактичній діяльності – для підвищення ефективності нейтралізації факторів цього злочину, а також протидії негативним соціальним наслідкам від зазначеного злочину;

– навчальному процесі – положення та висновки роботи доцільно використовувати при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників у викладанні дисциплін „Кримінальне право України. Особлива частина”, „Кримінологія”, а також у науково-дослідній роботі викладачів, аспірантів та студентів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися у виступах на Всеукраїнській науково-практичній конференції „Актуальні проблеми кримінального права та судочинства” (квітень 2002 р., м. Запоріжжя), Міжнародній науково-практичній конференції „Запорізькі правові читання” (червень 2002 р., м. Запоріжжя), Науково-практичній конференції „Актуальні проблеми застосування нового кримінального законодавства України” (листопад 2002 р., м. Дніпропетровськ), регіональному „круглому столі” „Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування” (лютий 2003 р., м. Хмельницький) і використовувалися при проведенні семінарських занять з дисциплін „Кримінальне право України. Особлива частина”, „Кримінологія”.

Публікації. Основні положення та рекомендації дисертаційного дослідження викладені у дев'яти наукових статтях, шість з яких опубліковані у фахових виданнях, передбачених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаної літератури у кількості 474 джерел на 39 сторінках, додатків на 41 сторінці. Загальний обсяг роботи становить 271 сторінку, з них основного тексту 191 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність, розкриваються зміст і стан наукової розробки проблеми, визначено мету і завдання дослідження, сформульовані поняття, положення та рекомендації, винесені на захист, що зумовлюють наукову новизну дисертації, зазначаються теоретична і практична значущість результатів наукової роботи, а також характеризується зв'язок роботи з науковими програмами та планами. Вказується на методологічну базу, що використовувалась у дослідженні.

Перший розділ „Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” складається з трьох підрозділів і присвячений аналізу факторів криміналізації дій, зазначених у ст. 300 КК.

У *підрозділі 1.1. „Юридико-кримінологічні фактори криміналізації ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості”* здійснюється оцінка відповідності криміналізації дій, передбачених ст. 300 КК, таким факторам, як ступінь суспільної небезпечності діяння, відносна розповсюдженість діянь та їх типовість, динаміка діянь із врахуванням причин та умов, що їх породжують, можливість впливу на ці діяння кримінально-правовими засобами за відсутності можливості ефективної боротьби менш репресивними засобами.

Сприйняття сцен, ідей, культу насильства і жорстокості є фактором девіантної, агресивної поведінки, який поряд з іншими факторами може обумовлювати насильницькі злочини. Така детермінація, як вбачається, може бути вірогіднісною. Вона діє за двома напрямками. З одного боку, є фактором впливу на формування моральнісно-ціннісної системи людини у період її соціалізації, тобто впливає на „створення” особи, нестійкої до прояву агресії різного ступеня інтенсивності, а з іншого – може справляти вплив на ступінь агресивності особи у більш-менш короткий проміжок часу, що у поєднанні зі слабкими соціокультурними мотивами, рівнем толерантності особи до насильства може провокувати агресію, в т. ч. злочинну.

Соціальна небезпечність розповсюдження творів, кіно- чи відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, обумовлюється тим, що воно може слугувати детермінантою насильницьких злочинів. Слід акцентувати увагу на здатності такого розповсюдження до обумовлення саме злочинної поведінки осіб-реципієнтів таких творів, адже за такого висновку можна говорити про достатній ступінь суспільної небезпеки зазначених дій. Констатація соціальної шкідливості дій, передбачених ст. 300 КК одночасно дозволяє переслідувати ці дії за законом вже із простої наявності доказів їх суспільної небезпечності без доведення такої шкоди у кожному конкретному випадку, що найчастіше неможливе, адже зумовлення насильницьких злочинів пропагуванням культу насильства і жорстокості з точки зору їхньої суб'єктивної детермінації, не має універсального характеру, тобто в конкретному випадку воно може і не даватись визнаки. Тому в кожному конкретному випадку має діяти презумпція шкідливості, бо без такої неможливо було б функціонування цієї, а також інших, схожих за юридичною

природою норм. Вбачається, що криміналізація цих дій є кримінологічно обумовленою з точки зору необхідності попередження негативного впливу на суспільну свідомість, що, у свою чергу, попереджує вчинення певними особами агресивних злочинів (подвійна превенція).

Криміналізованим має бути лише розповсюдження таких творів, які містять не просто сцени насильства і жорстокості, „жахів”, а такі, що дійсно пропагують насильство і жорстокість. Це вимагає певної дефініції, бо інакше триматиме гору ситуація, коли „пропаганду” і просто „сцени” насильства і жорстокості „буде розуміти кожен по-своєму”, що буде призводити або до сваволі у правозастосуванні, або до бездіяльності. Необхідно зауважити, що режим творів, в яких прямо не містяться ознаки, характерні для пропаганди насильства і жорстокості, але в них сценам насильства і жорстокості присвячено $\frac{3}{4}$ тривалості їх обсягу, як вбачається, повинен мати такий же режим, як і твори, які пропагують насильство і жорстокість, адже, як свідчать дослідження фахівців, перші завдають не менше шкідливого впливу на свідомість, ніж ті, що містять пряму пропаганду. Зрозуміло, що мають бути виключення для інформації, яка висвітлює поточні події, записи, трансляції видів спорту, які є офіційно дозволеними, а також події хронікально-документального змісту. Врахування динаміки цих діянь, їх причин та умов як фактору криміналізації, не уявляється можливим без вирішення вищенаведеної проблеми.

Як уявляється, злочин, передбачений ст. 300 КК, має високий ступінь суспільної небезпеки, враховуючи нинішнє соціальне буття. В інформаційному суспільстві такий інформаційний вплив на суспільну свідомість має колосальне значення, наслідки якого можуть бути незрівнянними із самими невтішними прогнозами соціального поступу.

Підрозділ 1.2. „Соціально-економічні фактори криміналізації ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” присвячений аналізу зазначених факторів та питанню відповідності їм криміналізації дій, передбачених ст. 300 КК.

Сьогодні в Україні навантаження на слідчі органи внутрішніх справ та прокуратури дуже високе. Серед чинників майже повної відсутності застосування ст. 300 КК працівники судово-слідчої системи називають: 51,8% – відсутність певних критеріїв визначення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, 20,9% – незадовільне матеріально-технічне забезпечення правозастосовчих органів, і як наслідок, нехтування тими діяннями, які, на їхню думку, не становлять значної суспільної небезпеки, 7,2% – перевантаженість правозастосовчих органів. Лише 3,6% опитаних вважають криміналізацію дій, зазначених у ст. 300 КК, помилковою.

У країнах з невисоким рівнем економічного розвитку, до яких, на жаль, належить і Україна, можливості системи кримінальної юстиції, як фактор криміналізації, можуть виявитися „диктуючими умови”, навіть у тих випадках, коли криміналізація є обґрунтованою з погляду на інші фактори. До цього питання можливий лише радикальний підхід на рівні змін кримінальної політики держави. Але слід зауважити, що він не знизить витрат, а лише

„розвантажить” органи кримінальної юстиції, однак, це не означає розвантаження судових органів, що вчиняють правосуддя по адміністративних справах і т. ін.

Підрозділ 1.3. „Соціально-психологічні фактори та системно-правові принципи криміналізації ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” присвячений аналізу зазначених факторів та питанню відповідності їм криміналізації дій, передбачених ст. 300 КК, а також відповідності останньої системно-правовим принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Уявлення про межі кримінально-правового впливу та правосвідомість населення – фактор криміналізації, який має значення для обґрунтування інституалізації правової заборони як адекватного засобу впливу на поведінку людей. Як свідчать проведені дослідження, лише 38,9 % респондентів, що не мають спеціальної юридичної освіти, на запитання, який вид юридичної відповідальності передбачений, і чи передбачена така взагалі, за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, вказали, що це має бути кримінальна відповідальність, причому 26,9% із них пов’язували її з розповсюдженням таких творів серед неповнолітніх. Зважаючи на це, лише 6% респондентів знали або здогадувалися про зміст ст. 300 КК. З огляду на таке незнання, їх висновки можна розцінювати, як їх оцінку дій, передбачених ст. 300 КК, адже у порівнянні з „контрольними” злочинами (ст. ст. 301, 307 КК) цей відсоток збільшується відповідно – 11,3% (ст. 301 КК), 88,6% (ст. 307 КК).

Для адекватного сприйняття суспільною думкою криміналізації розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК), як обґрунтованої, необхідний час і активне роз’яснення серед населення. До того ж слід пам’ятати, що не зважаючи на зростаючу інформованість суспільства, для суспільної думки завжди буде характерна більш або менш певна обмеженість компетенції і сприйняття кримінально-правової заборони переважно з точки зору моральності такої. Отже, коли в КК зустрічаються норми категорії так званої „*mala prohibita*”, тобто „морально-нейтральні делікти”, криміналізація яких має суто інструментальний характер (наприклад, ст. ст. 263, 395 КК), соціально-психологічний фактор не завжди спрацьовує. Як уявляється, ст. 300 КК не виключає мотиваційного значення *правосвідомості* стосовно цієї правової норми і компенсується за рахунок ознайомлення з правовою нормою.

Зважаючи на роль, значення і перспективу в суспільному поступі такого фактору насильницьких злочинів, як пропаганда насильства і жорстокості, ми вважаємо обґрунтованою криміналізацію дій, зазначених в ст. 300 КК, у зв’язку з їхньою істотною суспільною шкідливістю.

Другий розділ „Юридичний аналіз складу злочину, передбаченого ст. 300 КК України” складається із чотирьох підрозділів і присвячений аналізу складу цього злочину та проблемним питанням його тлумачення при застосуванні.

У підрозділі 2.1. **„Об’єкт та предмет ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості”** подається аналіз різноманітних поглядів на об’єкт і предмет цього злочину. Висловлюється позиція щодо необхідності розгляду об’єкта і предмета цього злочину в контексті дійсного змінюючого впливу.

Нормативність моральності є предикатною її властивістю. Моральність не існує поза межами нормативності, в тому числі як тотожність суспільної свідомості. Моральність піддається змінюючому впливові соціального поступу. Їй не можна заподіяти шкоди, бо змінити її під силу лише соціальним чинникам, а саме зміною певних елементів базових відносин в результаті соціальної динаміки.

Зазначається, що не можна надавати терміну „моральне” такого розширювального сенсу, коли „моральне” розуміється як сфера духовного взагалі, або як сфера відмінна від людського, яка протиставляється природному, фізичному, тілесному. Таке розуміння „морального” полишає межі останнього.

Зауважується, що тим соціальним феноменом, який зазнає змін в результаті інформативного впливу творів, що пропагують насильство і жорстокість, причому ці зміни відбуваються, на відміну від норм моралі, попри бажання людського суспільства, є соціально-психологічне (моральнісне) здоров’я населення. Родовий об’єкт цього злочину пропонується розуміти більш широко, ніж власне як моральність, тобто як сукупність певних соціальних норм. Його слід розуміти як складову „моральнісного” здоров’я населення. Безпосереднім об’єктом цього злочину є суспільні відносини, що існують з приводу охорони соціально-психологічного (моральнісного) здоров’я населення, як духовно-культурного феномену, який проявляється у сповідуванні суспільно бажаних соціальних зв’язків між суб’єктами суспільних відносин, тобто таких, які „створюють” суб’єкта цих відносин.

Термін „культ” є перебільшено-сакралізованим у контексті соціальних детермінант криміналізації дій, передбачених ст. 300 КК, а також змісту об’єкта цього злочину. Від використання такого терміна в ст. 300 КК слід відмовитися. Це не лише не зашкодить адекватному вираженню предмету цього злочину, а й надасть йому більшої ясності.

В дисертації подається дефініція предмету цього злочину тобто творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість. Цю дефініцію пропонується закріпити у примітці до ст. 300 КК.

У підрозділі 2.2. **„Об’єктивна сторона ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості”** розглядаються питання об’єму та змісту злочинних дій, передбачених ст. 300 КК, враховуючи системні закономірності останньої та кримінологічні особливості цього злочину.

Природа ввезення в Україну, перевезення, іншого переміщення, виготовлення, зберігання таких творів чи продукції має складний юридичний

характер, „обтяжений” наявністю певної мети, тому лише у поєднанні цих дій з нею проявляється злочинний зміст вказаних дій.

Збут чи розповсюдження творів, кіно- відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості є „криміналізаційним епіцентром” злочину, передбаченого ст. 300 КК, які володіють найбільшим ступенем обумовленості для криміналізації серед інших злочинних дій, вказаних у цій статті. Саме тому, усі інші дії, крім збуту чи розповсюдження, юридично прив’язуються до останніх за допомогою суб’єктивних елементів цього складу злочину (за виключенням „примушування”). Категорія злочину, передбаченого ст. 300 КК, на відміну від подібних законодавчих рішень (наприклад, ст. ст. 199, 309, 321 КК), не дозволяє розширювати межі кримінальної репресії до такої міри, яка існує у ст. 300 КК. Готування до таких дій виключається з огляду на ч. 2 ст. 14 КК. Практика щодо вирішення питання про стадії вчинення злочину у формальних складах призводить до того, що межі злочинності дій, вказаних у ст. 300 КК, не виправдано розширюються і вступають в суперечку з ч. 2 ст. 14 КК, адже ті, які мали б розцінюватись як готування до збуту чи розповсюдження, вважаються закінченим злочином, хоча відомо, що готування до злочину невеликої тяжкості не повинно тягти кримінальної відповідальності. Як вбачається, доцільним є виключення зі ст. 300 КК вказівки на ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення, інше переміщення творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, з метою їх збуту чи розповсюдження, і залишити лише „розповсюдження”, а останнє – розуміти в широкому контексті, подібно до того, як розуміють „збут” у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Термін „розповсюдження” є більш повним, хоча використання терміна „збут” буде відповідати спрямуванню до уніфікації кримінально-правової термінології, однак „розповсюдження” більш адекватне для злочинів, предметом яких може бути інформація.

Дії, що вказані у ч. 2 ст. 300 КК з кіно- та відеопродукцією, які пропагують культ насильства і жорстокості, можуть впливати на типовий ступінь їх суспільної небезпечності, однак, ознаки їхньої більш значної розповсюдженості порівняно з іншими творами, що пропагують культ насильства і жорстокості, питання міри відповідальності винної особи слід вирішувати не на рівні диференціації кримінальної відповідальності, а на рівні її індивідуалізації. При конструюванні кваліфікованого чи особливо кваліфікованого складу злочину необхідно враховувати характер і особливості об’єкту та категорію злочину, що виражені в основному складі. В ст. 300 КК ця важлива умова не була врахована. Тому, слід дійти до висновку про те, що кваліфікуючі ознаки, передбачені ст. 300 КК, необхідно виключити зі ст. 300 КК, а обставини, що впливають на ступінь суспільної небезпечності діяння та особи злочинця треба враховувати на рівні індивідуалізації відповідальності.

У підрозділі 2.3. „Суб’єкт ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” приділяється

увага проблемним питанням, пов'язаним із суб'єктом злочину, передбаченого ст. 300 КК.

Пропонується доповнити диспозицію ст. 300 КК таким формулюванням: „... а також невиконання відповідальною посадовою особою обов'язку щодо недопущення розповсюдження творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість”. У примітці до ст. 300 КК вказати кого слід розуміти під такою відповідальною посадовою особою.

Як уявляється, не слід погоджуватися з думкою, що суб'єктами злочину, передбаченого ч. ч. 2, 3 ст. 300 КК (збут неповнолітнім чи розповсюдження серед неповнолітніх творів, які пропагують культ насильства і жорстокості або примушування неповнолітніх до участі у створенні цих творів) можуть бути лише особи, які досягли повноліття. Оскільки особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності, може негативно вплинути на нормальний розвиток свого однолітка, що нерідко відбувається, то особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, може бути суб'єктом цього злочину.

Підрозділ 2.4. „Суб'єктивна сторона ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” присвячений аналізу проблем суб'єктивної сторони цього складу злочину.

Злочин, передбачений ст. 300 КК, як формальний склад злочину, може бути вчинений лише з прямим умислом. Точне слідування законодавчій вимозі встановлювати усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, рівноцінне необхідності виявлення передбачення шкідливих наслідків таких дій. Це, очевидно, призведе до колапсу юридичного сенсу формального складу злочину. Неминучим результатом цього є обминання гострих кутів ст. ст. 23, 24 КК та відповідного змісту ст. 300 КК.

Вихід з цієї ситуації полягає у застосуванні правової категорії – „протиправність”. Міркування з приводу усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння будувалось на основі змісту очевидно суспільно небезпечних діянь, тому аргументи, які висловлювались вченими, для морально-нейтральних діянь („*mala prohibita*”) не спрацьовують.

Для злочинів, що мають конструкцію формального складу злочину (ст. 300 КК), використання категорії „протиправність” переслідує достатньо прагматичну мету. Вона не змінює соціальної категорії „суспільна небезпечність”, а у формальних складах є об'єктивним показником останньої. Суб'єкту злочину достатньо усвідомлювати протиправність таких дій, щоб усвідомити їх соціальну шкідливість, і не треба виявляти характер такої, тим більше, що сам законодавець прямо не називає необхідних критеріїв, і навіть уклад суспільних відносин не завжди досить ясно може вказати на суспільну небезпечність. Суб'єкту злочину, передбаченого ст. 300 КК, достатньо усвідомлювати, що розповсюдження творів, які пропагують насильство і жорстокість, є кримінально протиправним для того, щоб усвідомити його

суспільну небезпечність і не треба робити прискіпливого аналізу соціальних наслідків таких дій і вагатися в їх „соціальній шкідливості”. Цілком ймовірно, що людина може навіть не замислюватися над можливими наслідками певних дій, тим більше соціальними.

Оціночна природа нормативного викладення предмету злочину (творів або кіно-, відеопродукції, які пропагують культ насильства і жорстокості) породжує проблеми на практиці. Розглядаються декілька варіантів подолання зазначеної проблемної перешкоди на шляху до ефективної роботи цієї норми. Найбільш ефективним засобом нейтралізації цього фактору, як вбачається, є конкретизація цих ознак через дефініцію творів, кіно- та відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість. Слід використовувати більш конкретні критерії. Усвідомлюється, що таке рішення є паліативом, але він є виправданим і складає ціну, яку треба сплатити, щоб норма запрацювала. Враховуючи соціально-психологічні, технічні, юридичні чинники, вважається за можливе доповнити ст. 300 КК приміткою і сформулювати в ній визначення предмета цього злочину, в якому подати формальні критерії поняття творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість, та встановити виключення, які зараджують розширенню меж кримінально-правової репресії.

Зазначається, що в диспозиції ст. 300 КК якої-небудь юридичної прив'язки збуту чи розповсюдження відповідних творів до певної мети, або мотиву суб'єкту злочину немає. Існування такої прив'язки було б навряд чи правильним, адже такий прийом в юридичній техніці, як правило, використовується для конструювання поліоб'єктних складів злочинів або диференціації кримінальної відповідальності. Виходячи зі змісту ст. 67 і ст. 300 КК корисливий мотив збуту творів, які пропагують культ насильства і жорстокості не може бути врахований ані на рівні диференціації, ані на рівні індивідуалізації кримінальної відповідальності суб'єктів цих злочинів, хоча корисливий мотив і є конститутивною ознакою такого збуту.

Третій розділ „Проблемні питання профілактики ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” складається із двох підрозділів і присвячений визначенню об'єкта профілактичного впливу та заходам нейтралізації факторів, що сприяють вчиненню злочину, передбаченого ст. 300 КК, і його негативних наслідків.

У підрозділі 3.1. „Проблемні питання визначення об'єкту профілактичного впливу щодо ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості” розкриваються питання визначення об'єкту профілактичного впливу щодо злочину, передбаченого ст. 300 КК, та змісту цього об'єкта.

Кримінологічно-профілактична складова причини існування складу злочину, передбаченого ст. 300 КК є такою, що має емпіричне обґрунтування, а тому їй треба надати перевагу. Такий висновок зумовлює погляд на зазначену норму, як норму-засіб, за допомогою якої здійснюється, певною мірою, профілактика насильницьких злочинів. Роль таких кримінально-правових норм є значно об'ємнішою і спрямованою на

спеціально-попереджувальний вплив у відносно відокремлених сферах загальної системи, яку можна назвати правопорядком у цілому (наприклад, ст. 263, 287, 288, 295, 304, 310, 395 та ін. КК). Кримінальний кодекс підпорядковується власним системно-структурним закономірностям, тому наявність в його Особливій частині певної статті зумовлює підкорення останньої змісту відповідного родового об'єкта. Однак, ця системно-структурна закономірність не повинна бути каменем спотикання для визнання спеціального кримінологічно-профілактичного змісту певних норм у КК.

Під профілактикою дій, передбачених ст. 300 КК слід розуміти сукупність заходів щодо нейтралізації чи усунення детермінант означених дій. Тобто об'єктом профілактичних заходів мають бути причини та умови виготовлення, ввезення в Україну і розповсюдження (збут) творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість, які містять сцени насильства і жорстокості, порнографічні твори з елементами насильства.

Дійсну причину схильності до споживання творів, що пропагують насильство і жорстокість важко пояснити. Наукові дослідження антропологічного спрямування не дають певної відповіді. Ідею можна розвивати від „фромівської” (за Е. Фромом) акцентуації архетипів „тіні” у людському естві до аналогій феномену толерантності в соціальній психології. Вважаємо, що основний наголос слід зробити на соціально-психологічних чинниках виготовлення та розповсюдження творів, які пропагують насильство і жорстокість, оскільки навряд чи можна стверджувати, що виробники та (або) розповсюджувачі таких творів прагнуть розповсюджувати ідеї першості насильства і жорстокості як інструментальних цінностей. Очевидно, що їх діяльність зумовлена, перш за все, економічним інтересом. Виробники найчастіше не звертають уваги на зміст насильства і жорстокості, якого вони набувають у контексті твору.

До умов виготовлення та розповсюдження творів, які пропагують насильство і жорстокість, слід віднести обстановку, соціокультурне середовище, які характерні для економічних і психологічних причин цього явища. Девальвація певних моральнісних норм, як уявляється, не може бути причиною вчинення дій, передбачених ст. 300 КК, тому що у такому випадку вона з необхідністю породжувала б їх. Скоріше, вона вказує на обумовлюючий зв'язок. Незадовільний соціальний контроль над публікацією таких творів є умовою, на яку слід звернути особливу увагу. До змісту соціального контролю входить діяльність відповідних органів та організацій, тому виділяти як окрему умову незадовільну діяльність цих органів здається зайвим.

Як вбачається, для профілактики цього злочину не можна покладати усі сподівання лише на соціальний контроль. Необхідна більш широка програма, яка враховувала б специфіку морально-психологічної сфери суспільства як об'єкта стратегічного впливу.

У підрозділі 3.2. „Спеціально-кримінологічні заходи профілактики ввезення, виготовлення, розповсюдження творів, що пропагують культ

насильства і жорстокості” зазначається, що ст. 300 КК є нормативною реальністю, яка своїм існуванням впливає на суспільну свідомість і таким чином може „втручатися” в мотивостворюючий механізм цільопокладаючої діяльності особи, а отже, справляє вплив на соціальну поведінку з приводу розповсюдження зазначених творів.

Необхідним фактором соціального контролю над розповсюдженням таких творів буде застосування ст. 300 КК. Самої інституалізації цієї статті в КК для впливу на детермінанти вчинення дій, зазначених в ній, замало. Вона, на думку дисертанта, передусім є чинником, що впливає на прийняття рішення особою стосовно вчинення зазначених в цій статті дій, тобто є контрмотивуючим чинником; виконує функцію безпосереднього впливу на правосвідомість людей, обминаючи ті об’єктивні фактори, які сприяють вчиненню передбачених нею дій. Криміналізація дій, передбачених ст. 300 КК, проявляє себе як інструмент, метод загальнопопереджувального впливу на свідомість людей задля викорінення чи нейтралізації суб’єктивних умов вчинення цього злочину.

Немаловажну роль у профілактиці цього злочину, а також у протидії подальшому утвердженню стереотипу ”цікавого” твору, як твору з вражаючими або менш інтенсивними насильством, жорстокістю, брутальністю, відіграють адміністративні заходи. Однак, слід дійти до висновку, що адміністративний механізм не впливає безпосередньо на діяльність тих осіб, які не є такими суб’єктами, тобто він поширюється лише на посадових осіб кіновидовищних підприємств та відеотелезакладів, а на інших підприємців – ні. Останні сприяють обігові кіно-, відеопродукції, яка або не пройшла експертизи, або ж така, що була недозволена для розповсюдження. Отже, приватні підприємці, які здійснюють продаж відеопродукції без відповідного посвідчення, не можуть бути суб’єктами правопорушень, зазначених у ст. ст. 164⁶, 164⁷ КУАП. Це ж стосується і осіб, що займаються такою ж діяльністю без державної реєстрації, як суб’єкти підприємництва.

Пропонуються конкретні заходи, спрямовані на нейтралізацію негативного ефекту від розповсюдження творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, оскільки якщо не можна досить ефективно зарадити розповсюдженню творів, які пропагують культ насильства і жорстокості, взнаки наявних складностей, для продуктивного впливу на об’єкт профілактики, слід вдатися до альтернативної методики.

Висновки

Зважаючи на роль, значення і перспективу в суспільному поступі такого фактору насильницьких злочинів, як пропаганда насильства і жорстокості, ми вважаємо обґрунтованою криміналізацію дій, зазначених у ст. 300 КК, взнаки їх істотної суспільної шкідливості. Об’єктом цього злочину є суспільні відносини, які існують з приводу охорони соціально-психологічного (морального) здоров’я населення. Тлумачення змісту і особливостей ознак об’єктивної та суб’єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 300

КК, обтяжене складнощами у „примиренні” доктрин та інститутів кримінального права з концепцією формальних складів злочинів.

Оціночна природа нормативного викладення предмету злочину (творів або кіно-, відеопродукції, які пропагують культ насильства і жорстокості) породжує проблеми на практиці, тому пропонується конкретизувати ці ознаки через дефініцію творів, кіно- та відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість, яку передбачити у примітці до ст. 300 КК. Під творами, кіно-, відеопродукцією, що пропагують насильство і жорстокість слід розуміти твори, в яких прямо закликають ставитись до злочинних насильства і жорстокості, як до взірця наслідування або як таких, що приносять насолоду тим, хто їх здійснює, тобто письмові, друковані чи виконані в електронному варіанті, усні твори, фотознімки з написами, що містять такі заклики; звукозаписи, кіно-, відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри тощо), якщо вони містять такі заклики; звукозаписи, кіно-, відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри тощо), якщо їх загальна тривалість перевищує 20 хвилин^{*} і вони не містять таких закликів прямо, але $\frac{3}{4}$ часу тривалості яких присвячено сценам насильства і жорстокості. Інформація, яка висвітлює поточні події, записи, трансляції видів спорту, які є офіційно дозволеними, а також події хронікально-документального змісту не відносяться до таких творів чи продукції. Фрагменти або повний зміст таких творів чи продукції можуть бути використані в наукових дослідженнях за умови, якщо в таких дослідженнях вони не підтримуються, а також в експертній діяльності.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 300 КК, може бути фізична, осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Крім того, пропонується інституалізувати у цю норму відповідальність спеціального суб'єкта – відповідальну особу. У примітці до ст. 300 КК вказати кого слід розуміти під такою відповідальною посадовою особою. Відповідальною посадовою особою є посадова особа кіновидовищних та відеотелезакладів, видавництв тощо, до обов'язків якої входить прийняття рішення про випуск певної інформації в ефір, про публічний показ кіно-, відеопродукції або дозвіл до друку певної інформації.

Пропонується викласти ст. 300 КК у такій редакції: „Ст. 300 Розповсюдження творів, що пропагують насильство і жорстокість: Розповсюдження творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість, а також невиконання відповідальною посадовою особою обов'язку щодо недопущення розповсюдження творів, кіно-, відеопродукції, що пропагують насильство і жорстокість, – караються ...”

У регулюванні обігу кіно-, відеопродукції різного змісту значною мірою заважає відсутність певних критеріїв відмежування творів, що пропагують насильство і жорстокість від тих, в яких вони використовуються як художньо-технічний засіб. Тому тут слід мінімізувати людський фактор. За

^{*} За проведеними дослідженнями у ФРН, ключові установи віщання за одну розважальну передачу в середньому майже 6 хвилин показують акти насильства.

допомогою відповідного критерію можна вирішити ще й проблему деліктоздатності „неспеціалістів” у галузі мистецтв, вимагаючи від них відповідальної поведінки.

Список праць, опублікованих за темою дисертації:

1. Сердюк П.П. Проблема визначення поняття насильства у кримінальному праві ФРН, Швейцарії і Голландії // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2001. – № 4. – С. 228-233.
2. Сердюк П.П. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (об’єм злочинної дії) // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 5. – С. 72-75.
3. Сердюк П.П. Об’єкт злочинів проти моральності: онтологічний та гносеологічний аспекти // Науковий вісник юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Зб. наук. праць. – 2002. – № 2. – С. 153-158.
4. Сердюк П.П. Проблемні питання тлумачення ст. 300 КК України (Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості) // Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 14-15 травня 2002 р., м. Запоріжжя: У 2 ч. – Запоріжжя: Юрид. ін-т МВС України, 2002. – Ч.1. – С. 64-66.
5. Сердюк П.П. Кіберпростір і дія закону про кримінальну відповідальність у просторі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 5. – С. 101-103.
6. Сердюк П.П. Концептуальні проблеми інституту співучасті (на прикладі застосування ст. 300 КК України) // Вісник Запорізького державного університету: Зб. наук. статей. Юридичні науки. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. – С. 151-156.
7. Сердюк П.П. Злочини проти моральності: питання родового об’єкту і кваліфікації // Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування: Зб. тез доповідей учасників Регіонального круглого столу. – Хмельницький: ХІРУП, 2003. – С. 215-218.
8. Сердюк П.П. Пропаганда насильства і жорстокості як фактор насильницької та організованої злочинності // Криминологическая ситуация на юге Украины: особенности и проблемы сдерживания: Сб. науч. ст. / Под. ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дрёмина. – Библиотека журнала “Юридический вестник”. – Одесса: Феникс, 2003. – С. 167-176.
9. Сердюк П.П. Про можливість застосування норми про малозначність дії, передбаченої ст. 300 КК України // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. Спеціальний випуск. Ч. 4. – 2004. – С. 173-179.

АНОТАЦІЯ

Сердюк П.П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2004.

Дисертацію присвячено аналізу кримінологічних та кримінально-правових проблем, пов'язаних з протидією ввезенню, виготовленню, збуту та розповсюдженню творів, які пропагують культ насильства і жорстокості.

Вивчаються питання недостатньої ефективності ст. 300 КК, її причини. В роботі подається кримінально-правова характеристика ввезення, виготовлення, збуту, розповсюдження творів, які пропагують культ насильства і жорстокості. Визначаються родовий і безпосередні об'єкти злочину, передбаченого ст. 300 КК. Запропоновано визначення предмета цього злочину.

Подаються теоретично обґрунтовані заходи спеціально-кримінологічної профілактики цього злочину, а також заходи нейтралізації шкоди від його вчинення.

Ключові слова: моральність, моральнісне здоров'я населення, пропаганда, культ, насильство і жорстокість, профілактика.

АННОТАЦИЯ

Сердюк П.П. Криминологические и уголовно-правовые проблемы ввоза, изготовления или распространения произведений, пропагандирующих культ насилия и жестокости. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2004.

Диссертация посвящена комплексу проблем, связанных с распространением произведений, пропагандирующих культ насилия и жестокости. В диссертации значительное внимание уделяется исследованию факторов криминализации этого деяния (ст. 300 УК Украины) и дается оценка адекватности криминализации последнего условиям таковой.

Восприятие сцен, идей, пропаганды насилия и жестокости является фактором девиантного, агрессивного поведения, который, наряду с другими факторами, может обусловить насильственные преступления. На сегодняшний день трудно утверждать, что пропаганда насилия и жестокости может быть причиной определенных насильственных преступлений. Делается вывод об обуславливающей природе такой пропаганды. Последняя расценивается как совокупность явлений, обстоятельств, которые создают

„среду” для мотивации насильственных преступлений или некриминальной агрессии. Утверждается, что детерминация в этом случае является вероятностной. Она действует по двум направлениям, с одной стороны, является фактором воздействия на формирование ценностно-нравственной системы человека в период его социализации, т. е. воздействует на „создание” лица, не стойкого к проявлениям агрессии различной степени интенсивности, а с другой, может влиять на степень агрессивности лица в более или менее короткий промежуток времени, что в совокупности со слабыми социокультурными мотивами, уровнем толерантности лица к насилию может провоцировать агрессию, в т. ч. преступную.

Сделан вывод о том, что общественная опасность распространения произведений, кино- или видеопродукции, пропагандирующих культ насилия и жестокости обусловлена тем, что они могут служить детерминантой насильственных преступлений, и, учитывая роль, значение и перспективу в общественном развитии такого фактора насильственной преступности, как пропаганда насилия и жестокости, криминализацию действий, предусмотренных ст. 300 УК, следует считать обоснованной, так как они представляют социальную опасность.

В работе рассматривается уголовно-правовая характеристика ввоза, изготовления, сбыта и распространения произведений, пропагандирующих культ насилия и жестокости. Определяются родовой и непосредственный объекты преступления, предусмотренного ст. 300 УК. Сделан вывод о том, что непосредственным объектом этого преступления являются не мораль, нравственность, нравственные принципы или нравственные отношения, а общественные отношения, которые существуют по поводу охраны социально-психологического (морального) здоровья населения. Совершенствуется терминология, используемая в ст. 300 УК, а именно, исключаются тавтология и эмоционально окрашенные термины, которые не выполняют конструктивной функции, а лишь затрудняют точное толкование нормы. Предлагается определение предмета этого преступления. Это теоретическое определение конкретизируется с учетом технико-юридических закономерностей и требований простоты определений в праве. Под произведениями, кино-, видеопродукцией, которые пропагандируют насилие и жестокость, следует понимать произведения, которые прямо призывают относиться к преступным насилию и жестокости как к образцу для подражания или как к таким, которые приносят наслаждение тем, кто их осуществляет, т. е. письменные, печатные или выполненные в электронном варианте, устные произведения, фотоснимки с надписями, которые содержат такие призывы; звукозаписи, кино-, видеопродукция, другие технические записи движущихся изображений (компьютерные игры и т. п.), если они содержат такие призывы; звукозаписи, кино-, видеопродукция, другие технические записи движущихся изображений (компьютерные игры и т. п.), если их общая продолжительность превышает 20 минут и они не содержат таких призывов прямо, но $\frac{3}{4}$ времени их продолжительности посвящено сценам насилия и жестокости.

Анализируются иные объективные и субъективные элементы состава этого преступления. Указывается, что преступление совершается активными действиями и при его совершении возможна стадия покушения, однако оно свойственно не для всех альтернативных признаков объективной стороны состава.

Преступление, предусмотренное ст. 300 УК, может быть совершено только с прямым умыслом. Однако для достижения соблюдения принципа субъективного вменения необходима конкретизация предмета этого преступления. Субъектом преступления, предусмотренного ст. 300 УК может быть лицо, достигшее 16 лет. Для большей эффективности этой нормы предлагается ввести ответственность специального субъекта.

В работе рассматриваются также вопросы профилактики совершения этого преступления: определяются объект профилактического воздействия и комплекс мер специально-криминологического воздействия на него. Делается вывод о том, что для профилактики этого преступления одного социального контроля недостаточно. Необходима более широкая программа, которая учитывала бы специфику морально-психологической сферы общества как объекта стратегического воздействия.

Ключевые слова: нравственность, нравственное здоровье населения, пропаганда, культ, насилие и жестокость, профилактика.

SUMMARY

Serdyuk P.P. Criminology and criminal-legislative problems of import, manufacturing or distribution of products propagandizing a cult of violence and cruelty. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of jurisprudence on specialisation 12.00.08 – criminal law and criminology; the executive law. – Odessa national law academy, Odessa, 2004.

The dissertation is devoted to the analysis criminology and criminal-legislative problems counteraction to import, manufacturing, selling and distribution of products propagandizing a cult of violence and cruelty.

The questions of insufficient efficiency of an art. 300 Criminal code are studied and the reason it is. In research is considered of the criminal legal characteristic of import, manufacturing, selling and distribution of products propagandizing a cult of violence and cruelty. Is determined generic and direct objects of a crime foreseen art. 300 Criminal code. The definition of a subject of this crime is offered.

The theoretically proved measures specially-criminology of preventive maintenance of this crime, and also measure of neutralization of harm from his(its) fulfilment are offered.

Key words: morals, moral health of the population, propagation, cult, violence and cruelty, prevention.